

אתגרי צה"ל 2015-2016

רב־אלוף גדי איזנקוט

שלושה מעצבים מרכזיים מרכיבים את האתגרים בפניהם ניצב צה"ל בעתיד הנראה לעין. המעצב הראשון הוא ההשתנות המואצת של הסביבה האסטרטגית של ישראל. הסכם הגרעין בין איראן למעצמות והסרת הסנקציות מעל איראן מהווים תפנית אסטרטגית באיום המרכזי בפניו עומד צה"ל בעשור האחרון. התפרקות הסדר הישן במזרח התיכון, שהיה קיים מאז הסכם סייקס-פיקו ב־1916, והיחלשות המסגרות המדינתיות בארבע־חמש השנים האחרונות מבטאות חוסר יציבות של האזור שתמשיך לאפיין אותו עוד שנים ארוכות. גם תופעת דאע"ש והג'יהאד העולמי הפכה למחולל מרכזי במזרח התיכון. המטה הכללי של צה"ל התחיל לדון באתגר של דאע"ש כבר בסוף שנת 2013–תחילת 2014, ומאז התופעה רק הלכה והתפתחה.

המאבק הסוני־שיעי באזור, המתבטא לאחרונה בסכסוך בין איראן לערב הסעודית, הוא למעשה ביטוי למאבק על מעורבות המעצמות במזרח התיכון. ברית המועצות הייתה מעורבת במעגל המדינות הערביות הראשון שסבב את מדינת ישראל עד מלחמת יום הכיפורים. ארצות הברית פעלה במעגל הראשון סביב מדינת ישראל לפרק זמן קצר בלבנון בשנת 1958, וכן ב־1983. כיום פועלות שתי המעצמות באזור במסגרת המבצע המתמשך להביס את דאע"ש – אירוע שהוא בעל משמעות רבה עבור מדינת ישראל וצה"ל.

המעצב השני המשפיע על יכולות צה"ל והפעלת הכוח שלו לטווח הקצר הוא הסביבה האופרטיבית שבמסגרתה הוא פועל. אנו למודי ניסיון מהעשור האחרון כיצד אירועים טקטיים מתפתחים למערכות ואפילו למלחמה. כשמסתכלים על ההתרחשויות בסוריה, על המטענים שחיזבאללה מניח בשולי הר דוב, על המטענים המופעלים נגד צה"ל בשולי רצועת עזה ועל גל הטרור של החודשים האחרונים, מתחדדת ההבנה בדבר המרווח הקטן בין טקטיקה לאסטרטגיה, וכיצד אירועים טקטיים עלולים להתפתח לאירועים בעלי משמעות אסטרטגית למדינת ישראל.

המאמר הנו תמלול ערוך של דברי הרמטכ"ל בכנס השנתי של המכון למחקרי ביטחון לאומי שהתקיים בינואר 2016.

לאחר עשור של שקט מטרור מתאבדים, שגבה עד שנת 2005 את חייהם של 1,178 אזרחים וחיילים וגרם לפציעתם של למעלה מ-15,000 איש, אנו ניצבים בחודשים האחרונים בפני גל הסלמה מחודש.

המשימה של צה"ל לטווח הארוך יותר היא בניין כוחו והתאמתו לאתגרי העתיד. זאת, מתוך הבנה שצה"ל עשוי לעמוד למבחן בלוחות זמנים קצרים מאוד וכי האתגרים שיעמדו בפניו בעוד עשור יהיו מורכבים אף יותר מהאתגרים המורכבים ממילא שאיתם הוא מתמודד היום. יחד עם זאת, מול הסיכונים הלא מבוטלים יש גם הזדמנויות.

המעצב השלישי, הוא הסביבה החברתית פנימית במדינת ישראל והרצון לשנות סדרי עדיפות לאומיים. התופעה שהתחילה בקיץ 2011 עם הסיסמה "העם דורש צדק חברתי" ביטאה שאיפה להפנות משאבים למקומות נוספים מלבד הביטחון. שאיפה זאת התבטאה ומתבטאת בשיח התקשורתי על עלויות הביטחון שמתקיים מידי יום ביומו במדורים הכלכליים של כל העיתונים בישראל והיה בלא מעט מקרים אלים למדי, ובהקמתה של ועדה שבחנה כיצד ניתן לשנות את סדרי העדיפויות ולהקטין את עלויות הביטחון במדינה.

אחת ההשלכות של תופעה זו היא העובדה שצה"ל פועל ללא תוכנית רב-שנתית (תר"ש). קשה ליצור אופטימיזציה ביטחונית-צבאית ללא תכנית פעולה מסודרת ומנומקת, המאפשר לתכנן את ההתעצמות, הקיום, המוכנות, כוח האדם ומרכיבים נוספים של פעילות צה"ל. ארבע השנים האחרונות אופיינו בתקציב ביטחון שבו היה פער של חמישה-שמונה מיליארד ₪ בין בסיס התקציב ובין התקציב בפועל בסוף השנה. מציאות זו פגעה ביכולתו של צה"ל ליצור אופטימיזציה ביטחונית, לעמוד בתקציב המתוכנן ולהשיג את אמון הציבור. לשמחתנו, מצב זה נחסך השנה, לטובת מדינת ישראל וביטחונה.

השינויים האסטרטגיים

האיום המרכזי המהווה את המשימה הראשית של צה"ל החל מסוף שנת 2005 היה **איראן**. אין ספק שהסכם הגרעין בין איראן למערב הוא תפנית אסטרטגית. הוא מהווה שינוי משמעותי בווקטור שאיראן הלכה בו וגרמה לשינוי באופן שבו צה"ל מסתכל על האיום האיראני. יש בהסכם הגרעין סיכונים רבים, אך יש בו גם הזדמנויות.

באופן טבעי, תפקידו של צה"ל והעומד בראשו הוא להסתכל על קשת הסיכונים והיכולות, ודרכה לשפוט את המצב. עם זאת, עליהם לעשות את הדבר לא מתוך הנחת התרחיש החמור ביותר, שכן קבלת החלטות על פי תרחיש כזה מסוכנת לא פחות מאשר התבססות על תרחישים אופטימיים מדי. צה"ל לומד ומקיים הערכה

לאור התפנית האסטרטגית הנובעת מהסכם הגרעין עם איראן, של משמעויותיה ושל השלכותיה על בניין הכוח והפעלתו.

עלינו לעסוק בסוגיה זו בשני טווחי זמן: האחד הוא טווח הזמן של חמש השנים הקרובות, שההנחה היא שבמסגרתן איראן תעשה מאמצים גדולים לממש את חלקה בהסכם כדי ליהנות מהיתרונות הגלומים בו. הטווח השני הוא של 15 השנים הבאות, שבמהלכן יש להציב את איראן בסדר עדיפות גבוה כיעד למעקב ולניטור, כדי לבחון האם יש ערוצים חשאיים שבהם היא ממשיכה לפעול כדי לממש את חזונה להשיג נשק גרעיני. ההבנה וההנחה הרווחות בצה"ל, וגם במקומות אחרים, הן שאכן יש תפנית ושינוי משמעותי באיראן, וזאת למרות שהיא לא זנחה את שאיפתה להשיג יכולת גרעינית כחלק מתפיסתה את עצמה כמעצמה אזורית.

במקביל, צפוי המשך התהליך המתרחש בשנים האחרונות במעגל הראשון המקיף את מדינת ישראל – התגברות הסיכונים הנובעים ממאמצייה של איראן להשיג השפעה והגמוניה במרחב. איראן מנהלת למעשה מלחמה נגד ישראל באמצעות שליחים, בראשם חיזבאללה – הארגון המהווה היום את האיום החמור ביותר על מדינת ישראל. חיזבאללה הוא ארגון טרור – המצויד, מתוקצב, מאומן ואפילו מונהג על ידי האיראנים מאז שנת 2006. המעורבות האיראנית ניכרת גם בסוריה, שם היא מתבטאת לא רק בתמיכה כלכלית ומדינית, אלא גם בתמיכה צבאית מעשית: מפקדים איראניים מנהלים קרבות בהם משתתפים חיילים איראניים ומיליציות שיעיות. איראן משלמת מחיר דמים על מעורבותה זאת: למעלה ממאה איראנים נהרגו עד עתה בקרבות בסוריה, ועוד מאות איראנים פצועים.

בנוסף לתמיכתה בסוריה ובחיזבאללה, משקיעה איראן מאמצים גדולים ברצועת עזה, וכן בניסיון להשפיע על ערביי ישראל. ההנחה היא שתוך שנה־שנתיים תפנה איראן תקציבים גדולים נגד ישראל ישירות. לאיראן יכולות משמעותיות מאוד, והתעשייה הצבאית שלה מתקדמת ומפותחת. עד כה העבירו האיראנים לחיזבאללה בין 800 מיליון למיליארד דולר בשנה, ולחמאס עשרות מיליוני דולרים בשנה, וההערכה היא שככל שהמצב הכלכלי באיראן ישתפר בעקבות הסרת הסנקציות מעליה, יופנו משאבים גדולים ורבים יותר לכיוון המזרח התיכון. איראן גם פועלת להעברת אמל"ח לחיזבאללה וחמאס, כפי שהוכח לפני כשנה כשצה"ל תפס את ספינת הנשק CLOS C בדרכה לרצועת עזה.

סוריה עברה שינוי משמעותי מאוד בשנים האחרונות. לפני כחמש שנים סיימתי את תפקידי כמפקד פיקוד הצפון, תקופה בה ראיתי לנגד עיני כל העת גייסות, דיוויזיות, חטיבות וגדודי קו – תמונת אויב קבועה בעלת היגיון וכתובת מדינתית ברורה. כשמסתובבים היום ברמת הגולן ומתקדמים מאזור משולש הגבולות ישראל-ירדן-סוריה בדרום לעבר החרמון בצפון, בקילומטרים הראשונים ניתן

לראות מימין מוצבים של דאע"ש, שנקרא שם "שוהדא אל-ירמוך". בהמשך בולטת היערכות של הג'יהאד העולמי. צפונה יותר, באזור קוניטרה, אפשר לראות מליציות שיעיות, ובצפון רמת הגולן רואים צבא סורי וכוחות של ארגון חיזבאללה. המציאות לאורך הגבול הישראלי-סורי נעשתה, אפוא, מורכבת מאוד ומשתנה תדיר. בשנתיים האחרונות השתלט על סוריה ארגון שעד אז לא היה כלל על סדר היום של צה"ל, ארגון שקם וכבש חלקים נרחבים מאוד של המדינה הסורית – דאע"ש. מתברר שמדובר בארגון מעין צבאי, שאליו הצטרפו אלפי ערבים מוסלמים מהמרחב המזרח תיכוני, אך גם אלפים רבים ממדינות המערב, בתוכם 600 מבלגיה, קרוב לאלף מצרפת, וכן תומכים ואוהדים מאנגליה, מאוסטרליה ואפילו מישראל. אלה עוברים שלושה-ארבעה שבועות של אימונים בסיסיים, שבעקבותיהם הם יוצאים ללחום מול צבאות סדירים ואף מגיעים להישגים בעלי משמעות. למרות הקואליציות המשמעותיות הפועלות נגד תופעה זו, מי שהציג תוצאות אפקטיביות ביותר בפעילותו בשנים 2014–2015 הוא דווקא דאע"ש, על אף העובדה שהוא לא מהווה כוח צבאי במובן המקובל ואינו עוסק, כמו כוחות צבאיים רגילים, בהפעלת כוחות אוויריים, ימיים ויבשתיים ובביצוע התקפות מסודרות. בשל מאפיינים אלה ניתן לראות בדאע"ש תופעה יותר מאשר ארגון.

בחודשים האחרונים ניתן לראות שינוי משמעותי בסוריה. ההצלחה של הגורמים הפועלים נגד משטרו של בשאר אל-אסד נעצרה, ואפילו הוסגה לאחור בחלק מהמקומות. עם זאת, נראה כי המאבק על סוריה, שהוא גם מאבק שיעי-סוני, ימשך עוד שנים ארוכות. למרות המעורבות של שתי המעצמות, שהן המפתח להצלחות מבצעיות ולהגעה להסדר כלשהו במשבר הסורי, יש קושי רב להגיע להישגים צבאיים ממשיים בקרבות. מהניסיון של ישראל במערכה ברצועת עזה וביהודה ושומרון ניתן ללמוד כי נדרש זמן רב כדי להגיע למצב שבו ניתן לומר שהמלחמה הוכרעה, במיוחד כשמדובר במלחמה בטרור. ישראל התחילה את התמודדותה עם טרור המתאבדים בשנת 2000, ורק לקראת 2004 היא הרשתה לעצמה לקבוע כי הכריעה והביסה אותו. לצורך זה נדרשה שליטה בשטח, שליטה באוכלוסייה, מודיעין מעולה והרבה מאוד כוחות בשטח. נראה שהאירועים והלחימה בסוריה ימשכו עוד תקופה ארוכה, ולהערכתנו קשה מאוד לראות שם הסדרה בת-קיימא של המצב שתוכל להאריך ימים. גם אם תהיה פגיעה קשה בדאע"ש ובג'יהאד העולמי בסוריה, יש להניח שהמאבק בקבוצות הסלפיסטיות במקום ימשך עוד שנים ארוכות. ככלל, קשה מאוד למצוא גורם שיהיה מסוגל לשלוט בצורה אפקטיבית בשטח ובאוכלוסייתה של סוריה.

ההצלחות במלחמה נגד דאע"ש מעלות את הסבירות שפעיליו יפנו בסופו של דבר את קני הנשק שלהם גם כלפי ישראל וירדן. זאת, הן בשל ההיגיון האסטרטגי המכוון את פעילותם, לפיו יש מקום לחבר בין שתי המדינות, והן בשל העובדה

שכוחות דאע"ש והג'יהאד העולמי פרוסים במרחב הגבול בין ישראל לירדן. כוחות אלה מקיימים את שגרת חייהם, ועד היום לא התקיפו משם את מדינת ישראל. אם יש מקום במעגל הראשון סביב מדינת ישראל שבו קיימת היתכנות להבסת דאע"ש בפרק זמן קצר יחסית, זהו מדבר סיני. בחצי האי סיני פועל ארגון המסונף לדאע"ש, הנקרא "מחוז סיני" ומונה בין 600 לאלף לוחמים. הצבא המצרי שולט בשטח ובאוכלוסייה באותו אזור, ומצב זה מאפשר לו, בסבירות גבוהה, להגיע להישגים נגד הארגון המקומי בתוך פרק זמן קצר.

תופעה שמטרידה מאוד ומהווה מקור לדאגה היא האהדה בזירה הפלסטינית לפעולות דאע"ש. ברצועת עזה קיימות קבוצות של סלפים, שביצעו את כל שיגורי הרקטות מהרצועה לעבר ישראל בשנה האחרונה וגם ניסו להניח מטענים נגד כוחות צה"ל באזור. קבוצות אלו קוראות תגר על חמאס והג'יהאד האסלאמי, שלא ירו ולו רקטה אחת לעבר ישראל מאז מבצע "צוק איתן", ורוצות להפעיל אש נגד ישראל כדי ללבות את האווירה. גם ביהודה ושומרון מתפתחת אהדה לרעיונות של דאע"ש. סקרים שפורסמו לאחרונה הצביעו על כך שדאע"ש מקבל ביהודה ושומרון וברצועת עזה תמיכה של 13-16 אחוזים מכלל הנשאלים – נתון המהווה מקור לדאגה.

האיומים על ישראל

איום הייחוס המרכזי של צה"ל בעת הזאת הוא ארגון חיזבאללה. זהו ארגון טרור שבנה במשך עשרות שנים רעיון אסטרטגי פשוט המאתגר את העליונות המודיעינית, האווירית והיבשתית של צה"ל: פריסה ב-240 כפרים, ערים ועיירות שיעיות ברחבי דרום לבנון, והקמתן של מערכות הגנה, מערכות של ירי תלול מסלול ונ"ט ומערכות פיקוד ושליטה בכל יישוב כזה כהכנה ליום פקודה. המאמץ העיקרי של חיזבאללה בעת הזאת הוא להגיע לדיוק של היכולת הרקטית שלו, שהיקפה התפתח בעשור האחרון מ-10,000 טילים לקרוב ל-100,000 טילים. עם זאת, היעד המרכזי של הארגון והעומד בראשו, חסן נסראללה, הוא להגיע להגמוניה שיעית בלבנון.

היערכות זו של חיזבאללה, ובמיוחד העובדה שכוחות הארגון פרוסים בתוך סביבה אזרחית, מהווה אתגר משמעותי מאוד לצה"ל, מכיוון שהיא מגבילה את חופש הפעולה שלו. יחד עם זאת, פריסה זו גם מהווה גורם מרסן וסיבה עיקרית לכך שהעשור האחרון הוא עשור של שקט בגבול ישראל-לבנון, מה גם שחיזבאללה מבין היטב את המשמעות של הסלמה בדרום לבנון עבור תושבי האזור.

המציאות באזור הגבול עם לבנון השתנתה גם מבחינת יכולותיה של ישראל. מאז 2006 השתפרו הן היכולת המבצעית של צה"ל והן, ובמיוחד, יכולתו המודיעינית. למרות דברי רהב המושמעים אחת לשבוע בנאומים של ראשי

חיזבאללה, הם מבינים היטב כי הארגון חדור על ידי ישראל מבחינה מודיעינית ומודעים ליכולת ולעוצמה הישראליות. צה"ל נתפס על ידי חיזבאללה כצבא חזק מאוד ובלתי צפוי, ועובדה זו מהווה הסבר נוסף לשקט השורר באזור בעשור האחרון. ובכל זאת, היכולת שמציב חיזבאללה מול צה"ל מטרידה, שכן היא כוללת לא רק יכולת לירי תלול מסלול, אלא גם יכולת להפעלת כוחות קרקעיים. הארגון מעורב בשנתיים האחרונות בלחימה בסוריה, וזו מקנה לו התנסות במבצעים גדולים הרבה יותר מאלה שיזם והשתתף בהם בעבר. חיזבאללה ספג אמנם כ-1,300 הרוגים וקרוב ל-5,000 פצועים בקרבות אלה, אך במקביל הגדיל את הסד"כ הסדיר שלו לכ-20,000 לוחמים, ועוד כ-25,000 לוחמים במסגרת כוח מילואים. זהו סדר כוחות ואבידות המעוררים לא מעט שאלות בלבנון עצמה לגבי המעמד והתפקיד של חיזבאללה במדינה.

הזירה פלסטינית היא הזירה המטרידה ביותר לטווח הקצר. אחרי עשור של שקט יחסי ביהודה ושומרון, מציאות לא שקטה בדרומה של מדינת ישראל ושלושה סבבי לחימה ברצועת עזה, החל באוקטובר 2015 גל הסלמה חדש בעל מאפיינים שונים מן העבר. צעירים וצעירות ללא שיוך ארגוני יוצאים ללא התרעה מוקדמת לבצע פיגועי דקירה בסכינים, הגובים לעתים מחיר דמים כבד. אלה הם פיגועי השראה המוזנים על ידי מה שאותם צעירים רואים ושומעים בסביבתם הקרובה, ובכלל זה באמצעי המדיה החדשה, שם הם סופגים רעיונות של דאע"ש ושל שאר גורמי האסלאם הקיצוני.

הנטייה הראשונית היא לטפל בהתרחשויות החדשות על ידי הכנסתן לתבניות המוכרות מן העבר. אך יש לדעת שמדובר במצב חדש, שכדי להתמודד איתו צריך להבין את זרמי העומק הפועלים בחברה הפלסטינית. צבאות וארגוני מודיעין מתמקדים בדרך כלל בשני קטבים: קוטב אחד כולל את מקבלי ההחלטות ומערכות הפיקוד של היריב, והקוטב השני – את יכולותיו. זרמי עומק הפועלים אצל הצד השני הם נושא קשה להבנה, ודווקא הם המטרידים ביותר.

מבצע "צוק איתן", שארך 51 ימים, גרם נזקים בשני הצדדים, ובעיקר בצד הפלסטיני. מאז אותו מבצע שוררת תקופה של שקט יחסי בדרום מדינת ישראל. אמנם, חמאס מפעיל מאמץ גדול לשיקום היכולות שלו, ובכלל זה יכולתו הרקטית, וכן לחפירת מנהרות התקפיות לעבר מדינת ישראל. ואף על פי כן, 2015 הייתה השנה השקטה ביותר מזה שנים: אף חייל אחד לא נשרט ואף אזרח לא נפגע. 24 הרקטות שנורו מרצועת עזה לתוך שטח ישראל נפלו בשטחים פתוחים ולא גרמו נזקים בנפש. עם זאת, גם באזור זה קיים פוטנציאל לנפיצות גדולה, הנובעת מהמאמץ המודיעיני־מבצעי־הנדסי הגדול מאוד של חמאס ומהסיוע האיראני של עשרות מיליוני דולרים לארגון, שרק חלקם מושקעים בשיקום וחלקם האחר מופנה לבניית יכולות נגד מדינת ישראל.

בטווח הזמן הקצר, שניים מהאיומים על ישראל צפויים להתגבר ושניים לפחות. האיום הראשון שצפוי להתגבר הוא האיום התת-קונבנציונלי והתת-מדינתי מצדם של חיזבאללה, חמאס, הג'יהאד העולמי ודאע"ש. ארגונים אלה ימשיכו בניסיונותיהם לפתח נשק תלול מסלול ולדייק אותו, לחפור מנהרות התקפיות ולשפרן, ולשגר חוליות טרור וגרילה. הם יחזרו וילקטו רעיונות של אחרים כדי לבצע פיגועים מהדהדים, להטיל אימה ופחד, ובדרך זו להגיע להישגים פוליטיים. האיום השני שיהיה בתהליך של התגברות בטווח הזמן הקצר הוא האיום הקיברנטי. הסכנה שבאיום זה נובעת מההבנה של המפעילים אותו כי ניתן לממש אותו מרחוק ולהגיע בו להישגים מרשימים. האתגרים בתחום זה הם רבים, וצה"ל פועל כדי לחזק את המענה להם.

שני האיומים שלהערכתנו רמתם תפחת בטווח הזמן הקרוב הם האיום הקונבנציונלי והאיום הבלתי קונבנציונלי. האיום הקונבנציונלי מצד חילות האוויר, חילות הים, הדיוויזיות והחטיבות של מדינות האויב נמצא בירידה, למרות שצה"ל בנוי וערוך לעמוד גם בעתיד בפני איום כזה. האיום הבלתי קונבנציונלי נמצא בתהליך של ירידה בטווח של שלוש עד חמש השנים הקרובות, וזאת משתי סיבות:

- הסכם הגרעין בין איראן למערב מסיג לאחור את היכולת הפוטנציאלית הגרעינית של איראן, על ידי שהוא מפרק את יכולותיה הקיימות ומעמיק את הפיקוח על הפרויקט הגרעיני שלה. זאת ועוד, נראה שלאיראן יהיה אינטרס חזק לשמר הסכם זה בשנים הראשונות שלו כדי ליהנות מההטבות הכרוכות בו.
- הוצאת הנשק הכימי מסוריה גרמה לכך שהאיום הכימי על מדינת ישראל לא קיים עוד למעשה. יחד עם זאת מתעוררת אפשרות מטרידה אחרת, והיא שימוש אפשרי בטרור בלתי קונבנציונלי כחלק ממאבק בין יריבים שונים, בראש ובראשונה בסוריה.

הפעלת הכוח מול האיומים

צה"ל פרסם לאחרונה את האסטרטגיה שלו לציבור הישראלי. הוא עשה זאת מתוך רצון להסביר מהו האופן שבו הוא מתכוון לממש את ייעודו להגן על מדינת ישראל, להבטיח את קיומה ולנצח את אויביה באם תפרוץ מלחמה. מסמך **אסטרטגיית צה"ל** שפורסם לציבור גובש בעקבות עבודה שנעשתה בשנים קודמות, ובצורה אינטנסיבית יותר בשנה האחרונה. בצה"ל קיים מסמך נוסף, בסיווג "סודי ביותר", של אותה אסטרטגיה.

כשסוקרים את יכולותיו ועוצמתו של צה"ל ביחס ליכולות של צבאות אחרים במזרח התיכון או בעולם, ניתן לציין בסיפוק כי צבא ההגנה לישראל הוא בעל יכולות גבוהות מאוד: יש לו עליונות אווירית, מודיעינית וימית, וגם עליונות בממד הקיברנטי. יחד עם זאת, קיימת מורכבות גדולה ביכולותיו בממד היבשתי.

העליונות הגבוהה שיש לצה"ל מול צבאות האויב מתקזזת מול ארגונים תת־מדינתיים המתמקמים במרחבים בנויים בחסות מגננים והאוכלוסייה האזרחית, ומפתחים יכולות תת־קרקעיות. מצב זה יוצר מורכבות לא רק לצה"ל, אלא גם לצבאות אחרים המתמודדים עם טרור. חיזבאללה, חמאס ודאע"ש מאתגרים מושגי יסוד של צה"ל ששירתו את מדינת ישראל בצורה טובה לאורך השנים – הרתעה, התרעה, עוצמה וביטחון.

השאלה הנשאלת היא איך יוצרים הרתעה אל מול ארגוני טרור שאין להם שום מחויבות מדינתית או אתית? אם בעבר צה"ל היה צריך לספק יכולת התרעה מול צבאות, היום הדרישות הן למודיעין ברמה גבוהה על ארגונים תת־מדינתיים. צה"ל זוכה להצטייד במערכות נשק ברמה גבוהה מאוד, המאפשרות לו להתמודד עם מכלול האיומים, אך ההתגוננות מול איומי הטרור במרחבים היבשתי, הימי, האווירי והקיברנטי הפכה למורכבת מבעבר. החובה במלחמות העבר הייתה להשיג ניצחון מול צבאות סדירים; כיום מדובר בהכרעה של ארגונים היושבים בתוך אוכלוסייה אזרחית, תוך עיסוק בממד הזמן ובמשמעויות הצבאיות של לחימה מסוג זה במדינות דמוקרטיות ושומרות חוק כמו מדינת ישראל. כל אלה הפכו את הלחימה כיום למורכבת הרבה יותר. האתגר של צה"ל הוא להתאים את המענה המודיעיני מבצעי לשטח ולאיומים המשתנים ולספק תחושת ביטחון ללא תירוצים.

אם לוקחים לדוגמה את המרחב הפלסטיני, בולט מיד השינוי שחל בו לעומת המצב ששרר בעת המאבק בטרור המתאבדים לפני עשור. מה שעזר לצה"ל להתמודד עם הטרור הפלסטיני בעבר היה תפיסת סיכול שנשענה על עליונות מודיעינית ועל היכולת לסכל את הפיגועים לפני התרחשותם. תפיסה זו התבססה על מודיעין מצוין של שב"כ, אמ"ן וארגונים נוספים. תופעת הסכינאות של ימינו מדלגת על המרכיב האפקטיבי ביותר בלחימה בטרור – התרעה. היום הפיגוע קורה ללא כל התרעה, כשהמחבל שולף סכין ורץ לעבר האובייקט, יהיה זה חייל או אזרח. למעשה, בכל האירועים של פיגועי הסכינים מאז החלו, לא ידענו לספק התרעה. בדרך כלל אירוע דקירה אורך שניות – מהרגע שהמחבל שולף סכין ועד להפיכת האירוע לפיגוע – וסיכולו נשען לרוב על היכולת המבצעית של החיילים בשטח. שמונים אחוזים מפיגועי הסכינים התרחשו מול חיילים שעמדו בין מחבל ובין אזרחים. במקומות שכוחות הביטחון איחרו להגיע בשניות מועטות, או לא היו ליד האזרח שנדקר, המחיר ששולם בחלק מהמקרים היה מחיר דמים.

ביהודה ושומרון יש 161 יישובים ישראלים ובהם כ־400,000 תושבים, הפרוסים בין כשני מיליון פלסטינים. מדובר בשתי אוכלוסיות המעורבות ביניהן, דבר שיוצר אתגר מבצעי גדול. חובתו של צה"ל היא ליצור ביטחון ולאפשר ביטחון ותחושת ביטחון אצל תושבי יהודה ושומרון. במקביל, צה"ל נוקט מדיניות אזרחית מרחיבה כלפי האוכלוסייה הפלסטינית, תוך הפרדה ברורה בין המעורבים בטרור ובין שאר

האוכלוסייה. במסגרת זו הוא מאפשר מדי יום יציאה של 120,000 פלסטינים לעבודה בערי ישראל ובאזורי תעשייה ביהודה ושומרון, המפרנסים בדרך זו כ־600,000 עד 700,000 בני משפחה. הדבר מהווה גורם מרסן והוא אינטרס משותף של מדינת ישראל ושל הרשות הפלסטינית, כמו התיאום הביטחוני ההדדי ביניהן. תופעת הטרור ביהודה ושומרון נמשכת שנים ארוכות, ולא צריך להיות אסטרטג גדול או איש מודיעין כדי להבין שהיא תימשך עוד שנים רבות. במבט של 15-16 שנים אחורה ניתן לראות שלא חלפה שנה ללא הרוגים ופצועים כתוצאה מפיגועים: בשנה הגרועה ביותר היו 453 הרוגים ו־3,000 פצועים, ובשנה הכי פחות גרועה היו שישה הרוגים ו־253 פצועים. האתגר של צה"ל הוא, לפיכך, לרדד את הטרור ולנצח אותו בכל מקום שהדבר אפשרי, לממש את אחריותו לספק ביטחון ותחושת ביטחון, ולאפשר חופש פעולה לדרג המדיני לקבל החלטות מתוך עמדת כוח ולא תחת לחץ האירועים.

באשר לגזרות האחרות בפניהן ניצב צה"ל ניתן לומר את הדברים הבאים: אם בעבר היה נהוג לצטט את האמירה המיוחסת לקלאוזביץ, לפיה צבא נמצא באחד משני מצבים – התכוננות למלחמה או מלחמה – במציאות החדשה מדובר במצב שונה. המערכות של ימינו מבוססות בראש ובראשונה על יכולת מודיעינית גבוהה מאוד ועל יכולות חשאיות וגלויות. מטרתן היא לפגוע ביריבים ולהחליש אותם, למנוע מהם להתעצם ולהשיג יכולות מתקדמות, ולעשות כל זאת באופן שלא יביא להסלמה רחבה.

במקביל להפעלת הכוח של צה"ל לאורך כל השנה, הנעשית רחוק מהעין ובעיקר באמצעים חשאיים, מתקיים מאמץ גדול לשיפור מוכנותו. צה"ל הפיק לקחים מהעשור האחרון, שבו המאמץ העיקרי שלו הופנה ללחימה בטרור ולא הוקפד על קיומה של מערכת הכשרה שיטתית ואינטנסיבית. המחיר ששולם על כך היה יקר מאוד. צה"ל מבין כיום שהוא צריך להיות מוכן להתפרצות והתלקחות מערכות בלוחות זמנים קצרים וכי עליו לתעדף מוכנות זאת בין שאר משימותיו. למעשה, נושא המוכנות נמצא כיום בראש סדר העדיפויות של צה"ל.

כדי לממש את אחריותו של צה"ל אי אפשר להתבסס עוד על תוכנית "זמן יקר" שהייתה נהוגה בעבר, שעיקרה היה שהצבא יתחיל לשפר את כשירותו, להתארגן ולהכין את עצמו למבצע צבאי כאשר יעמוד בפני מצב הסלמה. ההבנה כיום היא שצה"ל צריך להיות מוכן מראש ובלוח זמנים קצר מאוד להתמודד עם התפרצויות אלימות, כדי שיוכל לממש את תפקידו וייעודו. אחד הלקחים שנלמדו הוא שאי אפשר להתבסס על המושג החמקמק שנקרא "הרתעה". אמנם, ההרתעה מחזיקה מעמד בדרום לבנון, אך האפקטיביות שלה עשויה להשתנות באופן מדי. לפיכך, המבחן של צה"ל צריך להיות, והינו, מבחן היכולת.

תר"ש "גדעון"

לצד יישומה של מדיניות הפעלת הכוח, נקט צה"ל בשנה האחרונה מהלך משמעותי ביותר לגיבוש תוכנית רב־שנתית חדשה. התר"ש האחרון שיצא לדרך בצה"ל היה בשנת 2007. היה זה תר"ש שחיזק את יכולותיו של צה"ל, אלא שמאז לא אושר כל תר"ש חדש. התוכנית הרב־שנתית החדשה – "גדעון" – יצאה לדרך בראשית 2016, כשהרעיון המונח בבסיסה הוא להקטין את היקפו של צה"ל ולמקד אותו במשימות הליבה שלו, לחזק את מרכיבי החוד, לשפר את המוכנות, ההכשרות, האימונים והמלָאים, ולתת עדיפות לתחומים אלה על פני כל שאר המשימות. לצד אלה, יש להמשיך את הלחימה בטרור, תוך ניהול סיכונים מושכל. עם זאת, תהיה זאת טעות להפנות את כל המשאבים והיכולות של צה"ל למלחמה בטרור, מכיוון שכאשר הוא יידרש לדפוס רחב יותר של פעילות ומבצעים, באמצעות חטיבות ואוגדות, גייסות ופיקודים מרחביים, ואפילו המטה הכללי, הוא ימצא את עצמו במקום שבו היה בעבר ובו לא רצוי להיות בו שוב.

כאמור, תר"ש "גדעון" מבקש להתאים את צה"ל לגודלו הנכון, ובכלל זה להקטין את היקף הצבא הסדיר, צבא הקבע וצבא המילואים. השאיפה היא לטפח יחידות חזקות, מאומנות היטב ובנות קיימא, וכל זאת תוך צמצום ממדיו של צה"ל, שהוא עדיין צבא גדול מאוד ביחס לצבאות האחרים במרחב. ההחלטות הגדולות שצה"ל קיבל הן להקים זרוע סייבר כדי לתת מענה להתפתחויות בתחום זה; למזג את זרוע היבשה עם מרכיבים באגף הלוגיסטיקה; לארגן את מערך היחידות המיוחדות בחטיבה אחת, ובכלל זה לבסס את מפקדת העומק; להפוך את אוגדה 98 לאוגדת עומק סדירה; לגבש יכולות נלוות, שבבסיסן עומדות הרשתיות והשילוביות. כל זאת, כדי ליצור אפקטיביות גבוהה יותר.

למדינת ישראל יש תעשייה ויכולת מדעית ראויה לציון, דבר הגורם לצה"ל התלבטות קבועה סביב השאלה לאן עליו להפנות את כיווני ההתעצמות שלו. צה"ל נמצא בתהליך של רכש נרחב, לאחר שהחליט כי ביסוס יכולותיו מחייב אותו לשים את הדגש על מכפילי כוח ייחודיים במקום להמשיך ולפתח יכולות חדשות. בנוסף לכל אלה נמשך פרויקט מעבר צה"ל לנגב, שבמסגרתו יעברו לשם בעשור הקרוב מרכיבים משמעותיים מיכולות הצבא. זהו מהלך עתיר משאבים, הכולל פינוי של צה"ל ממרכז הארץ. כן מושם דגש על חיזוק מעמדו של צה"ל כצבא ממלכתי – צבא העם – ונקט מהלך רב משמעות חברתית, כלכלית, וביחסי צבא־חברה.

אתגרי העתיד

האתגר הראשון הניצב בפני צה"ל הוא לשמר הרתעה אזורית, לתרום להבסת דאע"ש ולהגדיל את חלון השקט הבטחוני ככל האפשר. זאת, תוך שמירה על

הסכם השלום והיחסים המיוחדים עם מצרים וירדן והתמודדות עם הנפיצות של הזירה הפלסטינית. מדובר באתגר לא פשוט בתוך הטלטלה העוברת על האזור. האתגר השני הוא לחזק את היכולת הרב־ממדית של צה"ל להגנה ולתמרון באוויר, בים וביבשה. לצורך זה הוקצו לצה"ל משאבים גדולים המאפשרים לו להגן על מדינת ישראל הן בשגרה והן במצב של מלחמה. המדובר, בין השאר, ביכולת הגנה אקטיבית של ארבע־חמש שכבות, שמספקות לישראל את המענה המתקדם בעולם. כן כולל אתגר זה את חיזוק ההגנה בממד הימי על ידי רכש ספינות להגנה, וכן חיזוק הממד הקיברנטי. בסך הכל מדובר על חיזוק היכולת המודיעינית, האווירית, הימית והקיברנטית אל מול היכולת היבשתית והאתגרים שמציבים בפנינו אויבינו בלבנון וברצועת עזה. בנוסף כולל האתגר את הצורך ליצור שילוביות בכל המערכים הצבאיים ולהגביר את השילוביות עם המוסד, השב"כ וארגוני הביטחון האחרים – שילוביות המהווה מכפיל כוח לצה"ל ולמדינת ישראל. אתגר גדול הוא שימור המציאות ברצועת עזה וסיכול ניסיונות להפר את ריבונותה של מדינת ישראל בממד התת־קרקעי. בראש סדר העדיפויות בתחום זה עומדת בניית מענה הגנתי, סיכולי והתקפי לאתגר המנהרות.

אתגר נוסף הוא חיזוק הביטחון ותחושת הביטחון ביהודה ושומרון אל מול גל ההסלמה הנוכחי. המדובר מצד אחד בלחימה בטרור בצורה יעילה ומקצועית ורבת תועלת מבצעית ומודיעינית, שתיתן מענה לאתגר של טרור היחידית וחוליות הירי, ומצד שני במתן תקווה ויכולות לאוכלוסייה הפלסטינית לחיות את חייה ולפרנס את משפחותיה. תהיה זאת טעות חמורה להטיל סגרים וכתרים על היישובים הפלסטיניים, שכן ענישה כזאת תפעל, בסופו של דבר גם נגד האינטרס הישראלי. יש להמשיך ולשמר את ההרתעה בזירה הצפונית הן מול הג'יהאד העולמי ודאע"ש, הן מול הכוחות האיראניים שמפעילים משם מיליציות שיעיות והן מול חיזבאללה. לצד שימור ההרתעה, יש לשמר את הדימוי המוצדק ואת היכולת של צה"ל כאויב בלתי צפוי היודע להגיב בצורה חריפה.

צה"ל מבין את המצב כהווייתו, מקבל החלטות אמיצות ואף נוטל סיכונים כדי להתאים את עצמו להתמודדות עם האתגרים הרבים שהוא ניצב בפניהם. כל זאת, תוך כוונה ומאמץ להפוך את החזון למציאות ולהיות צבא לוחם ואיכותי הנמצא ברמת כשירות גבוהה, יודע לנצח את אויביו, ובמקביל מפתח את יכולותיו העתידיות. צה"ל פועל להיות צבא עם ממלכתי המבוסס על אנשים איכותיים, מחויבים ובעלי תחושה לאומית, צבא צנוע שיוצא מן העם וחוזר אל העם, צבא שנשען על תרבות ארגונית יעילה וזוכה לאמון הציבור. אין זה מובן מאליו שצה"ל זוכה לאמון הגבוה ביותר בסקרים הנערכים מידי שנה. מדובר בנכס שיש לטפח ולשמר.

אנו נמצאים בתקופה של סיכונים והזדמנויות. עלינו לשמר את נכסיותה של מדינת ישראל במרחב כמדינה דמוקרטית, כאי של יציבות ועוצמה צבאית, מדעית וערכית, וזאת במקביל להיערכות מול הסיכונים שנכון להיערך אליהם ולניהול סיכונים שכבר קיימים. ללא ניהול סיכונים מושכל יהיה קשה מאוד לצה"ל לעשות קפיצת דרך קדימה ולהיערך היטב לעמידה בפני האתגרים. צה"ל צועד בכיוון זה, ועדות לכך ניתן לראות כבר כיום הן באסטרטגיית צה"ל והן בתר"ש "גדעון".